

элегии и идиллии.

Очередным текстом утопии является гоголевская идеальная модель мира в его украинских повестях. Семантическая структура утопического текста „Рая на Украине” активизирует мифологические архетипы, античную традицию и, наконец, библейские представления о блаженстве и изобилии в „благодатной стране счастья, существующей в остановившемся времени”.

Восприятие социалистической идеи формирует текст утопического будущего времени. *Что делать?* → **Н. Чернышевского** – наиболее яркий пример чаяний всеобщего счастья в социальной сфере. В споре с социалистической утопией сформировалась футурология религиозно-философского мечтания о вселенской Гармонии (→ **В. Соловьев**, → **Ф. Достоевский**) в ключе эсхатологических ожиданий вечного царства праведности и добра после преодоления → **Антихриста**.

Для художественной модели кризиса культуры конца XIX в. в творчестве А. Чехова характерно „вспоминание-идеализация” утраченного „прошлого” и тоска-мечтание о счастье „будущего”.

Культурная практика XX в. восстанавливает имперский государственно-культурный синтез/мифологизацию власти как опыт XVIII в. в рамках утопии социализма и панегирического императива о погружении в мираже идей о „золотом настоящем”.

D. K.

Иван-дурак

Причина популярности этого персонажа русских волшебных сказок в современном массовом сознании может быть связана с тем, что он наиболее полно соответствует мифопоэтическому образу России и русских. Хотя А. Синявский предостерегал против „превращения сказочного дурака исключительно в национального героя”, мен-

model świata, wypracowany przez Gogola w jego opowiadaniach ukraińskich. Struktura semantyczna utopijnego tekstu „Raju na Ukrainie” uruchamia archetypy mitologiczne, tradycję antyczną i wreszcie biblijne wyobrażenia o szczęśliwości i dostatku w „błogosławionym kraju szczęścia, istniejącym w czasie zatrzymanym”.

Postrzeganie idei socjalistycznej kształtuje tekst utopijnej przyszłości. *Co robić?* M. Czernyszewskiego (→ **Н. Чернышевский**) jest najbardziej jaskrawym przykładem nadziei na powszechne szczęście w sferze społecznej. W sporze z socjalistyczną utopią ukształtowała się futurologia religijno-filozoficznego marzenia o kosmicznej Harmonii (W. Sołowjow → **В. Соловьев**, F. Dostojewski → **Ф. Достоевский**) w duchu eschatologicznego oczekiwania na wieczne królestwo sprawiedliwości i dobra po pokonaniu Antychrysta (→ **Антихрист**).

Artystyczny model kryzysu kultury schyłku XIX wieku w twórczości A. Czechowa odznacza się „przywoływaniem-idealizacją” utraconej „przeszłości” oraz tęsknotą – marzeniem o przyszłym szczęściu.

Praktyka kulturowa XX w. odbudowuje imperialną, państwowo-kulturalną syntezę/mitologizację władzy jako doświadczenia XVIII stulecia w ramach utopii socjalizmu i панегириcznego imperatywu o pogrążeniu się w ułudzie idei „złotej teraźniejszości”.

D. K. (J. Kw.)

Iwan-durak

Powodem, dla którego postać z rosyjskich baśni ludowych, zwana Iwanem-durakiem, cieszy się popularnością we współczesnej masowej świadomości jest prawdopodobnie to, że najbardziej odpowiada ona mitologiczno-poetyckiemu obrazowi Rosji i samych Rosjan. Chociaż A. Siniawski ostrzegał przed „zamianą baśniowego głupca w narodowego boha-

тальные характеристики и поведенческие стратегии Ивана-дурака в значительной мере соответствуют стереотипным представлениям о России и русских („инаковость”, непохожесть на других; сочетание лени, неповоротливости со стремительным достижением цели; фатализм, упование на чудо, авось, на помощь свыше).

Иванушка-дурачок последовательно игнорирует постулаты практического разума, однако его действия, противоречащие здравому смыслу, в конечном счете приносят успех. Противопоставление Ивана-дурака его старшим братьям можно интерпретировать как неприятие культа труда и европейской рациональности (→ **рационализм**).

В сказках подчеркивается статичность этого героя, сравнимая с долгим бездействием былинного героя Ильи Муромца. Целые дни Иван-дурак лежит на печи, но с помощью волшебных средств и особенно благодаря своему „неуму” успешно проходит все испытания и достигает поставленной цели: он побеждает противника, женится на царской дочери, получает и богатство, и славу, становится Иваном-Царевичем (В. Иванов; В. Топоров).

Иван-дурак загадывает и отгадывает загадки, ему открыты тайны „инога”, недоступные непосвященным. Неотмирность, → **юрродство**, характеризующие Ивана-дурака в ряде сказок, указывают на его духовное избранничество. Однако → **Е. Трубецкой** и некоторые другие исследователи русского фольклора обращают внимание на то, что Иван-дурак – представитель профанного мира, лишь получающий временный доступ к высшему знанию. Мудрость же в сказках олицетворяется женским образом (Василиса Премудрая).

В XX в. утопические представления о „Ином царстве”, носившие в сказках пассивный характер, поменяли в массовом сознании модус на активный („Мы рождены, чтоб сказку сделать былью”).

tera”, mentalność i zachowanie Iwana-duraka w znacznej mierze odpowiadają stereotypowym wyobrażeniom o Rosji i Rosjanach („inszość”, odmiennosc; połączenie lenistwa i ociężałości z pragnieniem szybkiego osiągnięcia celu; fatalizm, liczenie na cud albo na pomoc z góry).

Iwanuszka-durak konsekwentnie ignoruje postulaty rozumu praktycznego, lecz jego przeczące zdrowemu rozsądkowi czyny w efekcie przynoszą sukces. Przeciwwstawienie Iwana starszym braciom można zinterpretować jako odrzucenie kultu pracy i europejskiego racjonalizmu (→ **рационализм**).

W baśniach podkreślana jest statyczność tego bohatera, porównywalna z bezczynnością bohatera bylin Ilji Muromca. Iwan-durak leży całe dni na piecu, ale dzięki czarom i swojemu „nierozumowi” wychodzi zwycięsko ze wszystkich prób: pokonuje przeciwnika, żeni się z córką cara, osiąga bogactwo i sławę, zostaje Iwanem-carewiczem (W. Iwanow, W. Toporow).

Iwan-durak zadaje i rozwiązuje zagadki, poznaje tajemnice „inności”, niedostępne dla niewtajemniczonych. W wielu baśniach „mistyczność” i **юрродство** (→ **юрродство**) Iwana-duraka wskazują na jego duchowe posłannictwo. E. Trubieckoj (→ **Е. Трубецкой**) i inni badacze rosyjskiego folkloru zwracają uwagę na to, że Iwan-durak jest przedstawicielem świata „sprofanowanego”, który dostąpił prawdy najwyższej tylko na pewien czas. Mądrość w rosyjskich baśniach symbolizuje postać kobieca (*Wasilisa Priemudraja*).

W XX w. utopijnie koncepcje „innego królestwa”, które w baśniach miały charakter pasywny, w świadomości masowej osiągnęły status aktywny („urodziliśmy się po to, aby baśń przetworzyć w rzeczywistość”). Zachowując swoje charakterystyki archetypiczne, zmitologizowany obraz Iwana-duraka został jednak zredukowany do postaci durnia, jako nierozumiejącego rzeczywistości człowieka ograniczonego,

При этом мифологизированный образ Ивана-дурака, сохранив свои архетипические характеристики, редуцировался до образа дурака как плохо разбирающегося в происходящем недалекого человека, простофили. В этом случае актуализируется заимствованный из сказки А. Толстого *Буратино* образ „страны дураков”, где героя ждет утрата иллюзий.

M. T.

prostaka. W tym wypadku aktualny staje się obraz „kraju durniów”, zapożyczony z baśni A. Tolstoja *Buratino*, gdzie bohatera czeka utrata iluzji.

M. T. (I. K./B. Sz.)

retained its archetypal nature and got reduced to the figure of an ordinary fool, that is, a simpleton who does not really understand the surrounding reality. What gains special significance in this case is the picture of 'the country of fools' – borrowed from the fairy tale *Buratino* by A. Tolstoi – in which the protagonist loses all his illusions.

M. T. (J. Wr.)

The Russian Idea

Hellberg-Hirn E., *Soil and Soul: the Symbolic World of Russianness*, Oxford 1998.

Rancour-Laferriere D., *The Slave Soul of Russia. Moral Masochism and the Cult of Suffering*, New York-London 1995.

M. T./B. Sz.

Идея русская